

С.І. Липка

Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ФІКСОВАНИХ УСТАНОВОК У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті розглядається проблема функціонування прикметників зі значенням «фіксовані установки» в сучасній німецькій мові. Описується принцип класифікації фрагменту «фіксовані установки» із мовної картини світу, визначення основних лексико-семантичних груп та їх парадигм. Наводиться приклад порівняльної характеристики групи прикметників фіксованих установок зі значенням «сварливий».

Ключові слова: *лексикографія, лексико-семантичне поле, лексико-семантична група, мовна картина світу, прикметник, фіксована установка, лінгвістичний аналіз.*

The article deals with the problem of functioning of adjectives with the meaning 'fixed attitudes' in modern German. It describes the principle of classification of the fragment 'fixed attitudes' from the world language picture as well as defining of the main lexico-semantic groups and their paradigms. The article also presents the example of comparative characteristics of the group of adjectives of 'fixed attitudes' with the meaning 'quarrelsome'.

Key words: *lexicography, lexico-semantic field, lexico-semantic group, world language picture, adjective, fixed attitude, linguistic analysis.*

Останнім часом все більшої актуальності набуває проблема системної організації лексики, що зумовлено як теоретичними потребами сучасної лінгвістики, так і необхідністю подальшого удосконалення теорії і практики

лексикографії. Якщо раніше в лексикографії використовувалися інтуїтивні дедуктивні схеми, що виражали наївну картину світу (П. Роже, Р. Галліг та В. Вартбург, Ф. Дорнзайф), чи спроби її повної наукової репрезентації (Ю. М. Караулов, В. В. Морковкін), то останнім часом усе актуальнішими стають роботи, присвячені окремим частиномовним семантичним класифікаціям, що ґрунтуються на індуктивному підході до мовного матеріалу [4]. Об'єднання різночастиномовних класифікацій допомагає оптимально виразити номінативний простір, який позначають як "мовну картину світу" (МКС), що відповідає певній "концептуальній картині світу" (ККС). МКС - це організована сукупність понять, "які в мовній системі виражають за допомогою лексем наявні всюди взаємозв'язки та відносини між елементами дійсності і на цій основі взаємозв'язки між мовними поняттями" [2: 17]. Мовні картини світу, їх певні фрагменти виявляються значною мірою похідними національних менталітетів, що простежуються на специфічних абстрактних та етнонаціональних концептах як "багатомірних етнопсихічних утвореннях, згустках культури" [1: 63], які постали об'єктом інтуїтивної когнітології [4].

Як засвідчують роботи О.Д.Огуя, Ж.П.Соколовської, Л.А.Пашко, Т. Брідкової, М. Мгеладзе, одним з найважливіших фрагментів МКС є слова, які позначають якості людського характеру та виражають поняття "морально-етичні фіксовані установки людини до себе і до інших"[3;5;6]. Ця категорія є дуже складним, багатоструктурним явищем, оскільки характеризує та оцінює оточуючий світ у всіх його взаємозв'язках.

Предметом дослідження даної статті послужило функціонування прикметників сучасної німецької мови, які відображають певний фрагмент мовної картини світу і належать до психологічної категорії прикметників, що позначається як фіксовані установки людини до себе й до інших та входить у МКС до групи прикметників, що позначають характер людини.

Метою даного дослідження є спроба моделювання такого семантичного фрагменту МКС, як прикметники зі значенням "фіксовані установки", що позначають зухвалу, безцеремонну поведінку, та їх зіставний лексикогра-

фічний опис. Об'єктом дослідження статті є прикметники німецької мови, що покривають фрагмент МКС «фіксовані установки». Основним методом дослідження є індуктивно-дедуктивний аналіз та описовий метод з елементами кількісних методик. У перспективі результати даного дослідження можна використати в лексикографічній практиці - при складанні тлумачного семантико-ідеографічного словника, а також в процесі викладання німецької мови у вищому навчальному закладі та школі (тема "Людина та її характер").

У даній статті розглядаємо класифікацію мовного матеріалу, визначення основних лексико-семантичних груп та їх парадигм та проводимо лінгвістичний аналіз групи прикметників фіксованих установок зі значенням «сварливий». Суть аналізу полягає в тому, що до кожного слова виписувались його синоніми за синонімічним словником Görner-Kempcke [11]. Вихідним принципом підбору лексики для аналізу було те, що для визначення добиралися лише ті слова, що стосувалися: а) відношення; б) моральних суб'єктів; в) принципів та норм поведінки. Синоніми згрупувалися у групи. Домінанти серед синонімів визначилися на основі міток групи. Домінанти були повторно перегруповані за змістом на семетричні протиставлення:

А " *zänkisch* " - В " *friedlich* " .

Враховуючи те, що у лексикографічному описі необхідно виходити із концепції значення як сукупності його епідигматичних, парадигматичних та синтагматичних характеристик, до кожної із таблиць записувались слова з близьким значенням, а також їх групоутворюючі та другорядні семми, взаємопов'язані іменники, а інколи мінімальний контекст (для цього використовувався словник «Wörter u. Wendungen» (Agricola, 1981)), синоніми та антоніми, іншими словами, основні синтагматичні, парадигматичні та епідигматичні характеристики слова.

Для зіставлення лексикографічної статті виписувались дані зі словника антонімів (Peltzer, Normen, 1992). Отримані результати цієї пошукової роботи, що відповідали вихідним принципам, було внесено в таблиці (див. Додаток). Значення слова можна витлумачити як через опис його характе-

ристик контексту, так і через опис синонімів та антонімів. У лексикографії, як засвідчує Т. З. Рудик [7, 12-13], є антонімічні, синонімічні, контекстуальні чи просто описові дефініції значення, проте перевага у високоякісних словниках надається комбінованому описові. Такий тип опису міг би бути сприятливим для сприйняття мовного матеріалу студентами 3-5 курсів чи навіть школярів. Отже, на основі напрацьованої теоретичної літератури та утворених матриць пропонуємо власний варіант лексикографічного опису фрагменту мовної картини світу "моральні фіксовані установки" (див. Додаток) та зіставний аналіз компонентів цього поля.

Порівняльна характеристика прикметників зі значенням «сварливий». Опозиція прикметникових груп зі значенням «сварливий» - «миролюбний, урівноважений» належить до позначення поведінки і установки до інших. Ця опозиція включає в свій склад дві групи - синонімів і антонімів.

У групу зі значенням «сварливий, задирливий» входять прикметники: *zänkisch, händelsüchtig, streitsüchtig, unfriedlich, aggressiv, angriffslustig, eroberungslustig, unverträglich, herausfordernd, kämpferisch, offensiv, provokativ.*

Різниця між ними полягає в їхніх семантичних характеристиках, в типах парадигматичних зв'язків та типах слів, з якими вони сполучаються.

Так суть групи визначає прикметник *zänkisch*, що за своєю семантикою виражає значення всіх компонентів ЛСГ.

Сварливість, задиркуватість проявляється в схильності до сварок (сварка - це гостра суперечка, що супроводиться взаємними докорами, образами; стан, період взаємної ворожнечі, що виникає внаслідок суперчки, порушення дружніх взаємин) у частому вдаванні до бійок, глузувань з інших, в запальності характеру [8].

Всі прикметники парадигми дуже близькі за значенням і мають тільки деякі диференційні семи. Наприклад, прикметники *zänkisch, händelsüchtig (gehoben, veraltet), streitsüchtig* характеризують особу, яка постійно прагне до суперечок, сварок, які супроводжуються гарячими словесними перепал-

ками, а також бійками; *unfriedlich* диференціюється від вищеназваних тим, що прикметник позначає стан постійного напруження, дратівливості, який викликаний суперечками; диференційною семою прикметника *aggressiv* є схильність та готовність до нападу на інших, здійснювати свої наміри, не беручи до уваги почуття і інтереси інших, *eroberungsdurstig* диференціюється від інших тим, що характеризує особу, яка часто прагне до завоювань, підкорення собі інших осіб, і сполучається він здебільшого з іменниками, які називають осіб чоловічого роду (залицяльників): *eroberungsdurstiger Schürzenjeger, Verführer; angriffslustig* – виражає бажання до нападу на інших, агресивність; прикметник *unverträglich* відрізняється від інших прикметників групи тим, що він позначає характер, особу, з якою неможливо ладнати, прийти до згоди; диференційною семою *herausfordernd* є схильність особи удавати з себе хоробру, сміливу, навмисне легковажити небезпекою, показуючи свою сміливість; *kämpferisch* позначає прагнення воювати, вести непримиренну боротьбу з ким - небудь, готовність до сутички; прикметник *provokativ* має найбільш віддалену сему від прикметника *zänkisch*, він визначає наявність провокації, тобто навмисних дій проти окремих осіб, держав тощо, з метою спонукати їх до згубних для них вчинків.

Крім того, прикметники відрізняються у парадигматичному відношенні своїми синонімами та антонімами. *Zänkisch, händelsüchtig* та *streitsüchtig* є найближчими синонімами між собою, а найближчі антоніми до них - *friedlich, friedfertig*, до *aggressiv* найближчими синонімами є *rabiāt i angriffslustig*, а антонімами *verträglich, tolerant, duldsam*; синоніми до *herausfordernd* - *reizend, kampflustig*, а антонім - *ruhig*; до *kämpferisch* синонімами є *kriegerisch, kampfmütig*, а антонім - *friedsliebend*.

У синтагматичному аспекті найчастіше прикметники цієї парадигми зустрічаються з позначенням особи (переважно дорослих і чоловічої статі): *ein zänkischer Mensch, ein streitsüchtiger Junge*; також вони реалізуються з абстрактними іменниками (*aggressive Spielweise, herausforderndes Benehmen, eine kämpferische Natur*); прикметники цієї групи можуть позначати дію

(*jmdn. herausfordernd ansehen*), виступати в ролі прикметника і прислівника (*er ist unterträglich*).

Прикметники парадигми тісно пов'язані своєю семантикою, внаслідок чого можуть замінювати один одного. У перспективі доцільно розглянути функціонування цих прикметників у публіцистичних текстах (з урахуванням семантично близьких іменників і дієслів).

Список літератури:

1. Алефиренко Н. Спорные проблемы семантики. / Н. Алефиренко.- Монография. – М.: Гнозис, 2005. – 326 с.
2. Бабенко Л.Г. Лексические средства для обозначения эмоций в русском языке./ Л. Г. Бабенко. – Свердловск: Изд-во ГПИ, 1989. – 184 с.
3. Брідкова Т. Розмежування прикметників за семантичними класами в сучасній німецькій мові: Дипломна робота (Керівник О.Д. Огуй). – Чернівці, 1992. – 105 с.; 60 табл.
4. Огуй О.Д. Індуктивні лексикографічні класифікації прикметників для побудови мовно-концептуальної картини світу: проблеми та перспективи./ О. Д. Огуй.- Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. - Вип.27. - Житомир: ЖДУ, 2006. - С.40-43.
5. Огуй О.Д., Проблеми індуктивної лексикографічної класифікації полісемічних прикметників/ О.Д. Огуй, С.М. Бобрун // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 41 (6): Германська філологія. – Чернівці: ЧДУ, 1998. – С.35-39.
6. Пашко Л.А. Семантическое развертывание прилагательных, обозначающих характер человека в совр. франц. яз./ Л. А. Пашко. - Автореф. диссерт. канд. филол. наук., Львов, 1995. - 17 с.
7. Рудик Т. З. Англійські прикметники моральноетичної сигніфікації у лексикографії та міжчастиномовних зв'язках. / Т.З. Рудик.- Автореф. дисерт. канд. філол. наук. – Львів, 1995. – 17 с.
8. Словник українськрї мови. т.9. К.: Наукова думка. 1979.- 659 с.

9. Agricola: Wörter und Wendungen. Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch.- Leipzig Bibliographisches Institut, 1981.- 818 S.
- 10.Duden: Deutsches Universalwörterbuch/Hrsg. von Kollektiv unter G. Drosdowski. 2.völlig neubearb. Mannheim; Wien; Zürich: Duden Verlag. 1989. - 1816 S.
- 11.Görner, Kempcke. Synonymwörterbuch. Sinnverwandte Ausdrücke der deutschen Sprache. Leipzig: Bibliographisches Institut, 1982, 643 S.
12. Peltzer, Reinhert Norrmann. 23 Aufl., total neu überarb.,Thun: Ott, 1992, 792 S.